מנורת המאור — בענין הגעלת הכלים

הלכות חג המצות

נחלקים על שמונה חלקים וזה סדרן:

החלק הא', בענין הגעלת הכלים הראויין להשתמש בהן בחג המצות.

החלק הב', בענין בדיקת החמץ.

החלק הג', בענין יום ארבעה עשר.

החלק הד', בענין דברים שעוברים בפסח מפני שיש בהן תערובת חמץ.

החלק הה', בענין לישת המצה ושמירת העסה מלהחמיץ.

החלק הו', בענין איסור מלאכה בי"ט חוץ מלבשל ולאפות לצורך יום טוב.

החלק הז', בענין המלאכות שהתירו רז"ל לעשותן בחולו של מועד.

החלק הח', בענין תפלות כל שמונת ימי החג והפרשיות וסדר ליל הפסח.

החלק הראשון

בענין הגעלת הכלים הראויים להשתמש בהן בפסח. קדרות של חרס שמשתמשין בהן בחמין כל ימות השנה אסור להשתמש בהן בפסח. ואין להם תקנה להשתמש בהן בפסח, בין שנשתמש בהן בחמץ בחמין, בין שנשתמש בהן על ידי האור, כגון קדרות, בין שעירה לתוכן חמץ רותח, כגון קערות. ואפי' הכניסם באש, ואפי' מלא אותם גחלים, אינו די להם, שחוששין שמא יחוס עליהן שישברו ואינו מלבנן באש כראוי. אבל אם הכניסן לתוך כבשן האש שמצרפין בו כלי חרס חדשים, הואיל ומכניסן להיסק גדול כזה, ודאי אינו חומל עליהן שישברו, ופסק הרא"ש ז"ל שמותר להשתמש בהן בפסח על ידי היסק גדול כזה. אבל אם הכניסן לתוך התנורים שלנו, אסור להשתמש בהן בפסח, גזירה שמא יחוס עליהן שישברו. וסוף סוף כלי חרס אינו די להם בהגעלה ולא בדבר אחר, ואסור להשתמש בהן בפסח. כדגרסי' במ' פסחים וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר, התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם. ומה שהתירו הרא"ש ז"ל על ידי הסקה גדולה בכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים, דין הוא, מפני שנעשה על ידי הסקה גדולה כזו כחדש הוא.

השפודין והאסכלאות שמשתמשין בהם על גבי האור בלי מים, בהכשר כלי גוים. השפוד והאסכליא מלבנן באור. והכלים המשתמשין בהן בימות השנה בצונן, כגון כלי חרש ששותין בהם או הכלים שנותנין בהם שמן או דבש וכיוצא בהן, די להם בשטיפה יפה יפה ובהדחה בצונן. סכינין צריכין הגעלה בכלי ראשון, וכלי ראשון הוא היורה שהרתיחו בו מים על האש להגעלה, אפי' אינו עתה על האש רק עוד המים שבתוכו רותחין. וקודם ההגעלה צריכין השחזה באבן או במשחז להעביר כל זוהמא שעליהן. ואם יש גומות בסכין אין די לו בהגעלה וצריך ליבון באש, וצריך להכניס הסכין ביורה של הגעלה, הסכין והקתא שלו, דתניא סכיני אידי ואידי ברותחין בין פרזילהו בין קתיהו. כלים שנשתמש בהן בחמין, כפי תשמישן כך הכשירן, אם תשמישן בכלי ראשון, כגון המגרפה שמכניסין בקדרות, צריך להכשירן בכלי ראשון, ואם תשמישן בכלי שני, כגון קערות של עץ או של מתכות או של גללים, מכשירן בכלי שני. ועירוי שמערה עליהן מכלי ראשון חשוב ככלי שני, וכך צריך להכשירו. אבל כלי שנשתמש בו על ידי האור, האור לא די לו בעירוי שמערה עליו מכלי ראשון, אלא צריך להגעילו בכלי ראשון.

זה הכלל בהגעלה ובליבון, מגעילין ומלבנין הכלים כדרך שנשתמש בהן, אם על גבי האור מגעיל אותן במים רותחין בתוך היורה על גבי האור, ואם נשתמש בהן על גבי היורה בלי מים, מלבן אותן באש, דקיימ' לן כבולעו כך פולטו. וכלי אבנים דינן בהגעלה ככלי מתכות. כדגרסינן בהלכות גדולות הני בוכני דגללי ככלי מתכות דמיאן. מדוכות של עץ ואבן שדוכין בהן כל השנה, ולפעמים דכין בהם פרגים שומין ופלפלין, אע"פ שנבלע בהן הפת על ידי השומין והפלפלין שהן חריפין ונבלע בתוכן ביותר, כתב ר' יצחק אלפסי ואבי העזרי ובעל הערוך והר' יצחק ן' גיאת והרא"ש זכר צדיקים וקדושים לברכה, שמותר להשתמש בהן בפסח אחר שמגעילן, ובלבד שיהיו חלקים ולא יהיו בהם בקעים, אע"פ שרבי שלמה ור"ת ז"ל לא התירום.

כל הכלים, אפי' של חרס, שנשתמש בהן חמץ בצונן, מותר להשתמש בהן במצה, אפי' בחמין, חוץ מבית שאור ובית חרוסת. פי' בית שאור, הוא הכלי שמשימין בו השאור ונבלע בתוכו שאור הרבה, ובית חרוסת הוא הכלי שמשימין בו החרוסת, והוא פירורין מדוכין עם שומין ופלפלין, ומפני שדברים אלו חריפין ביותר נבלעין הרבה בכלים. אע"פ שלא נשתמש בהן בחמין אלא בצונן, אסור להשתמש בהן בפסח בחמין, אבל בצונן, להניח בהן מצה אפויה, מותר. אבל אסור ללוש בהן, אע"ג דצונן הוא, מפני שממהר להחמיץ. בד"א בלא הגעלה, אבל בהגעלה אפי' בית שאור וחרוסת מותרין, אם אינן של חרס, אבל אם הם של חרס, אין הגעלה מועילה להן, אפי' לא נשתמש בהן בחמץ אלא בצונן, לא ישתמש בהן במצה אלא בצונן.

מאני דקוניא, פי' כלי חרס המוצפין, דינן ככלי חרס לענין חמץ בפסח ושאר איסורים, חוץ מלענין יין נסך, דחיוארי ואוכמי שרו אם הן חלקין, אבל אם יש בהם בקעים או הם ירוקים, אפי' הם חלקים אסורים. הלוח שעורכין עליו כל השנה והערבה שלשין בה כל השנה, אם העריבה של עץ, צריכה הגעלה, ואם העריבה של חרס, אין די לה בהגעלה. והלוח שעורכין עליו דיו בהגעלה. השולחנות שאוכלין עליהם, והתיבות שמצניעין בהן פת כל השנה, רגילין לערות עליהן רותחין, שפעמים נשפך המרק לתוכן, סלין שמולחין בהן הבשר, כתב אבי העזרי שצריכין הגעלה.

מחבת שמטגנין בו, כתב הרא"ש ז"ל שדיו בהגעלה, ואם היא ארוכה מכניס חציה ביורה במים הרותחין, והופך ומגעיל חציה האחרת, ואם היא ארוכה ביותר מלבנה באמצע. וכל כלי שאינו יכול להכניסו בפעם אחת, מכניס חציו ומגעילו וחוזר ומכניס חציו השני. ולא חיישינן שצדו הנגעל בולע מצדו השני שלא נגעל. וכל הכלים שצריך להגעיל, מגעיל ידותיהן כמותן. מכסה של ברזל שמכסין בו את הקדרה בימות השנה, צריך הגעלה, כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדרה. ואם נתנוהו בפסח על הקדרה בלא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזיעת המכסה מתערבת בתבשיל. ואם אפו עליו בצק, צריך ליבון.

כלים של ברזל, שאין דרך להשתמש בהן בחמין, אלא שחושש שנשתמש בהן בחמין, ורוצה להגעילן, כתב אבי העזרי שאין להגעילן עם שאר הכלים, שמתוך שלא בלעו הרבה ממהרין לפלוט, וחוזרין ובולעין מימי ההגעלה האסורין. וכן כל כלי שנשתמש בו בכלי שני, לא יגעילנו עם כלי שנשתמש בו בכלי ראשון, מהאי טעמא. וכתב הר' יעקב זצ"ל בן הרא"ש ז"ל שאין לחוש במי שמגעיל קודם שש שעות, אם יבלע הכלי ממי הגעלה, אין צריך לדקדק בכל זה.

קדרות וקערות של חרס, שנשתמש בהן בחמץ בימות השנה ואין להם תקנה לפסח, כמו שאמרתי, ושאר הכלים שלא הגעיל אותן להשתמש בהן בפסח והיה רגיל להשתמש בהן בחמץ, גורר אותן יפה יפה, ואם היו בהן סדקים, בודק אותן יפה יפה, וגורר מעליהן החמץ, ומצניע אותן במקום שאין היד מגעת להן עד לאחר הפסח. וטוב לסגור אותן בחדר ויצניע המפתח, שמא יבא להשתמש בהן בפסח. ויש שמכסין אותן בטיט מבית ומחוץ, כדי שיהיו נכרים, ואע"פ שאין היד מגעת להן. ומנהג יפה הוא. צריך לרחוץ כל הכלים שיש לו להגעיל, קודם ההגעלה, וצריך לחכך אותן בחול או בעפר, כדי להסיר מעליהן הזוהמא.

דין ההגעלה. יקח מדה גדולה וימלאנה מים, ויתן אותה על גבי האש עד שירתיחו המים, והיא הנקראת כלי ראשון. ויכניס בה, כשהיא על גבי האש, כל הכלים שצריך להשתמש בהן בפסח ונשתמש בהן בחמץ, חוץ מכלי חרס שאין די להם בהגעלה ולא בדבר אחר, כמו שאמרתי. וצריך להוציא את הכלים מן היורה מיד, קודם שיבלע בהן מהמים שביורה. ואחר שמוציאין אותן מן היורה, צריכין שטיפה והדחה בצונן, כדי שלא יחזרו ויבלעו המים הרותחין שעליהם. והמפשפשין אחר שטיפה והדחה, הרי זה משובח.

יורה גדולה שאין לו אחרת גדולה ממנה שיכניס בה בתוכה להגעילה, ישים עליה שפה של טיט סביב על שפתה, וימלאנה מים, וירתיח אותה על האור. ותהיה מלאה, כדי שיצופו המים על שפתה ברתיחה. או מלבן אבנים באור ומכניס בה, או לפיד אש וישליכנו לתוכה, ומתוך כך ירתיחו המים יפה עד שיעלו על שפתה. כדגרסי' בהכשר כלי גויים, כיצד מגעילין, מביא יורה קטנה לתוך יורה גדולה, ויורה גדולה מאי, עביד לה גדנפא דטינא ומלייא מייא ומרתח להו.

היתה היורה שהגעיל בה בת יומא, פי' שנשתמש בה אותו היום בחמץ, ההגעלה מותרת. כך פסק הרא"ש ז"ל. ולא חיישינן דכלי בן יומו לענין שמגעילין בו. בד"א שהגעיל בה קודם שעה ששית בארבעה עשר בניסן, אבל אם הגעיל בה משעה ששית ואילך, והיא בת יומה צריך להגעילה קודם, מפני שבהגעלה ראשונה נאסרין המים, שאין בהם ששים לבטל פליטת היורה דבכולה משערינן, ונמצא שהמים כולן נאסרין ונבלעים בכלים הנגעלין בתוכה, אם משהה אותן בתוכה עד שתגמר פליטתן. אבל קודם שעה חמישית, אע"פ שהמים חוזרים ג"כ ונבלעים בתוכה, אין לחוש, מפני שהיא שעת היתר, ודמי לנותן טעם בדנותן טעם, ומתבטלין. וגם נזהרים לשופכם קודם שינוחו מרתיחתן, דהשתא לא בלעו. כך פסק הרא"ש ז"ל. והגעלה בתוך המועד אינה מועלת כלום, שאיסור חמץ בפסח במשהו.